

የሰነ- ፅሁፍ መዳከም በኢትዮጵያ

የደራሲዎች፣ የአሳታሚዎችና የአንባቢዎች አለመጠናከር

ከዚህ በፊት

የኢትዮጵያን የሰነ- ፅሁፍ ታሪክ በብለው ያዩ አገላለጽ ለማቅረብ በቂ መረጃዎችን ማጠናከር የገድ አስፈላጊ ቢሆንም የሃገሪቱን የሰነ-ፅሁፍ ታሪካዊ አመጣጥ ስናይ የቅርብ ዘመን ትውስታ በመሆኑ ሂሳቁ ግምገማ በጥቅሉ ለመስጠት የሚከብድ አይደለም። ቀደምት የሰነ-ፅሁፍ ታሪካችንን ለመመርመር ከግዕዝና ከአማርኛ ቋንቋዎች ውልደት በጋላ ያለውን ታሪክ መፈተሽ በራሱ በቂ ነው። ምንም እንኳን ለአዲሱ አባይነት ቋንቋዎች መነሻ የሆነው የባቢያን ቋንቋ ከድንጋይ ተቀርቦ በሚገኙ ታሪካዊ ቅርሶች ያለውን ነባራዊ ገፅታ ማየት ተገቢ ቢሆንም የሰነ ፅሁፍ ታሪካችን አሁን ብሉ የሚመረው የብዙረ ነገስት መፅሐፍ በ15ኛው ክፍለ ዘመን በብራና መልስ ተፅፎ ከቀረበ ወዲህ መሆኑን የታሪክ ምሁራን ይጠቅሳሉ።

በኢትዮጵያ የሰነ ፅሁፍ ታሪክ ውስጥ በአማርኛ ቋንቋ ከሌሎች የሀገሪቱ ቋንቋዎች በተሻለ መልኩ ረጅም ታሪክ አገልግሎት ይታመናል። የአማርኛ ቋንቋ ለመግባቢያነት በገገግ መልክ መቅረብ የሚመረው ከ16ኛው ክ/ዘመን በጋላ እንደሆነ በዘርፉ የተሰማሩ የቋንቋ ሊቃውንት ይጠቅሳሉ። እንግዲህ ከዚህ ክፍል ዘመን በጋላ ማለትም ቋንቋው አገልግሎት ላይ መዋል ከሚመረ ጊዜ አንስቶ ከግዕዝ ቋንቋ የወረሰውን የፊደል ቅርፅ ይዞ ሲመጣ በፅሁፍ መልክ ሲቀርብ ያለውን ታሪካዊ አመጣጥ ስናይ ከአድማዊ አገዳሪ ሲታይ ረጅም ጊዜ አላልፏል ማለት ቢቻልም ገዢው ፈጣገና በርካታ ሰራዎች የተሰሩበት ቋንቋ ነው ለማለት አይቻልም።

ይህ ማለት ግን ለገዛ የሰነ-ፅሁፍ ሀብታችን አነስተኛ ሞጋ መስጠታችን ሳይሆን አገራችን የራሷን ፊደል የምትጠቀም ብቸኛ አፍሪካዊት አገር እንደመሆኗ መጠን ይህን የመሰለ ትልቅ ሃብት ይዞ ላለ የተፈለገውን ያህል በሚገባ አለመጠቀሟ ከሌሎች የባላድ ቋንቋዎች ጋር ተርካካሪ የሰነ- ፅሁፍ ባለቤት ሆኖ አለመቅረቧ አንጋጋሪ ለመሆኑ ነው ይህን ለማለት የተገደደነው። በአርገጥ ጭነትና የቋንቋ ተናጋሪዎች ብዛት የአማርኛና የኦሮሞኛ ቋንቋዎች በአፍሪካ ውስጥ ከሚናገሩት ቋንቋዎች አስከ አምስተኛ ባለው ደረጃ ውስጥ

ቋንቋውን ለመነጋገሪያነት ይጠቀምበት እንጂ በሰነ- ፅሁፍ መልክ ይገለገልበት የነበረው ክፍል በበተመንገስት ውስጥ የነበረው የገዢውና የንጉሳዊያኑ ቤተሰብ ብቻ በመሆኑ ቋንቋው በተቀረው ህብረተሰብ መካከል በሰነ- ፅሁፍ መልክ ረጣን ጉዞ እንዳያደርግ ትልቅ እንቅፋት እንደሆነበት ነው ታሪክ የሚያውቀው።

የሚከተሉ ናቸው። ይህ ማለት ግን የሰነ-ፅሁፍ የአድገት ደረጃችንን የሚያመለክት አይደለም። ምንም እንኳን በርካታ ህዝብ እነዚህን ቋንቋዎች ቢጠቀሙባቸውም በሰነ-ፅሁፍ ታሪክ ውስጥ ግን አይደለም የተቀረው የዓለም ማህበረሰብ የቋንቋዎች ባለቤት የሆነው ይሄው ህዝብ ራሱ እንኳ በሰነ-ፅሁፍ ያገኘው አመርቂ ሀብት አለ ለማለት የሚያስደናር አይደለም።

በአማርኛ የሰነ-ፅሁፍ ታሪክ ላይ ትኩረት ያደረገን እንደሆነ ምንም እንኳ የቀደምቱ ህብረተሰብ /ከ19ኛው ክ/ዘመን በፊት የነበረው ወገን/ ቋንቋውን ለመነጋገሪያነት ይጠቀምበት እንጂ በሰነ-ፅሁፍ መልክ ይገለገልበት የነበረው ክፍል በቤተመንግስት ውስጥ የነበረው የገዢውና የንጉሳዊያኑ ቤተሰብ ብቻ በመሆኑ ቋንቋው በተቀረው ህብረተሰብ መካከል በሰነ-ፅሁፍ መልክ ረጣን ጉዞ እንዳያደርግ ትልቅ እንቅፋት እንደሆነበት ነው ታሪክ የሚያውቀው። የገዛን ቋንቋም ቢሆን የገዳም ቋንቋ ከመሆን ውጭ በህዝብ መካከል ለአገልግሎት የዋለበት ጊዜ እንዳለ የትኛውም መዝገብ አይጠቅሰም።

ይህም በመሆኑ የሰነ- ፅሁፍ ውጤቶች በጋዜጣ፣ በመፅሔትና በመፅሃፍ መልክ ለአገላለጽ መቅረብ የሚችሉት ከአገዳ ክፍል ዘመን በላይ በማይዘል ጊዜ ውስጥ መሆኑ ይታወቃል። እንደውም በሰነ- ፅሁፍ ታሪክ በኢትዮጵያ ውስጥ የሰነ-ፅሁፍ አብዮት እስከዛሬ ድረስ

ታይቶ አይታወቅም ነው የሚባለው። ምናልባት ታላላቅ ደራሲዎች አሉን ብለን ልንጠቅሳቸው የምንችላቸው ግለሰቦች ይኖሩ እንደሆነ እንጂ በሰነ-ፅሁፍ ታሪክ ውስጥ ይህን አይነት ዘመን አላልፈናል ብለን የምንጠቅሰው ዘመን አለ ለማለት የሚያስደናር ጊዜ የለም።

አሁን ካለንበት ዘመን በተሻለ መልኩ ከዛሬ 20ና 30 ዓመት በፊት የነበረው የሰነ-ፅሁፍ ዘመን ጥሩ ደረጃ ላይ የነበረ ሲሆን በአሁኑ ጊዜ ግን አላላቢ ደረጃ ላይ መገኘታችንን በርካታ ነገሮችን በዋቢነት መጥቀስ ይቻላል። ይኸው ጉዳይ ዋና መነጋገሪያ ርዕስ ሊሆን የቻለበት ምክንያትም መፍትሄ ሊፈለግለት የሚችል ጉዳይ በመሆኑ ነው። ካለንበት የስልጣኔ ዘመን አንፃር ብዙ መራመድ ሲገባን አካሄዳችን ዘገምተኛና ስገፍና የተሞላበት ነው ለማለት ያስችላል። የነበረንን ነገር አያስጠበቅን ወደፊት መገንባት ሲገባን ጭራሽ ይባላል ያለንን ነገር እየጣልንና እየተዳከምን ነው የሂድነው/የመጣነው።

የችግሮቻችን አይነትና መጠን ቅፅበታዊ ከስተት ሳይሆን በጊዜ ሂደት እየለፋና እየተበራከተ የመጣ በመሆኑ የትኛውንም ትውልድ ተወቃሽ ማድረግ አይቻልም። የፅሁፉ ዋና አላማም ለመወቃቀስ ሳይሆን መፍትሄ መምጣት የሚቻልበትን መንገድ ለማፈላለግ ያህል ነው። ለአንባቢያንና ጉዳዩ ለሚመለከታቸው አካላት የቀረበው። እዚህ ላይ ትኩረት ለማድረግ የተፈለገውም በሰነ- ፅሁፍ መዳከም ምክንያት ልናጣ የምንችላቸውን ሀገራዊ እሴት እንዴት መለወጥና ማሳደግ እንደሚቻል እንጂ የሰነ-ፅሁፍ ሰዎችን ዝና በማስጠበቅና ባለማስጠበቅ ዙሪያ አይደለም ለመነጋገር የተፈለገው።

ሰነ-ፅሁፍ ለፖለቲካ፤

ለኢኮኖሚ፣ ለማህበራዊ፣ ለሳይንሳዊ፣ ለኢኮኖሚ፣ ለሰነ-ጥበባዊ፣ ለመንፈሳዊ/ለሃይማኖታዊ ነገሮች በጠቅላላ መሰረታዊ ነገር ነው። ሰነ-ፅሁፍ እየተዳከመ በሂደቱ ላይ ተፈጥሮ ነው። የሰው ልጅ ሃሳብ እየጎለበተና እያደገ የሚሄደው ሃሳቡን በቃላት አልያም በቁጥር ስድሮ ማስቀመጥ ሲችል በመሆኑ የሰነ-ፅሁፍ አድገት ችላ ብሎ ማየት የሚቻልበት ጉዳይ አይደለም። የሮቦት ዘመን መምጣቱ የማይቀር ነገር እንኳ ቢሆን ሮቦቶች ራሳቸው የሰነ- ፅሁፍ ትምህርቱን አላስተርጓሚዋል በሆነ የመረጃ ልውውጥ ዘዴ ማወቅ የግዴታ ይጠበቅባቸዋል። ብቻ በአጭር ቃል ለመግለፅ ያህል ሰነ-ፅሁፍ ማለት የትንጠት አለም መለኪያ መሳሪያ ሳይሆን የዘመናችን የሰው ልጅ ዋና የመግባቢያ የስልጣኔ ግኝት ማለት ነው።

ወደ ሀገራችን ወቅታዊ የሰነ-ፅሁፍ ይዘት ስንመለስ በአሁኑ ጊዜ የሰነ-ፅሁፍ አድገታችንን ከሌሎች ሀገሮች ጋር ማለተያየቱን ትተን ከራሳችን የቀድሞ ይዘት ጋር ስናነፃፅረው እየተዳከመ ስለመምጣቱ በዘርፉ ውስጥ ለተሰማሩ ሰዎች የተሰወረ ጉዳይ አይደለም። ለዚህም እንደችግር ሲጠቀሱ የሚችሉት በቅድሚያ የህትመት ዋጋ መናር ቢሆንም ከሁሉ አስተዳደር መነሳት ያለበት ነገር ቢኖር የህዝባችን የማንበብ ባህል አለመዳበር መሆኑ ሊለመርበት የሚገባው ጉዳይ ነው። በተያያዥነት ሊቀርቡ የሚችሉት ችግሮች የደራሲዎቻችን የፈጠራ ችሎታ መቀነስ፣ የትርጉም ስራዎች መበራከት፣ የህዝባችን መፅሀፍ የመግዛት አቅም ማነስ፣ የመዝናኛ ቴክኖሎጂ ውጤቶች መስፋፋት፣ የባህልና ቱሪዝም ሚኒስቴር በዘርፉ ዙሪያ የሚያሳየው ደካማ አስራርና የፖለቲካ ችግሮች መሆናቸው የሚካድ አይደለም። ችግሮቹን በጥቅሉ ስናነሳቸው የደራሲዎች፣ የአሳታሚዎችና የአንባቢያን አለመጠናከር በዋናነት ተጠቃሽ ሲሆን ሌሎች ተጨማሪ ነገሮችም እንደ ምክንያት ሊቀርቡ ይችላሉ።

በተረፈ አንዳንዶቹን ችግሮች በዝርዝር የተመለከትናቸው እንደሆነ

የሰነ- ፅሁፍ መዳከም . . .

ሀብታሙን ከገዛባ ባህል ጋር አብሮ ያደገ ባለመሆኑ የአገባቢያት ቁጥርም ሆነ የደራሲዎች ብዛት ውስጥ እንዲሆን የራሱን አስተዋፅኦ ሊያሳድር ትችላል። እነሱም አገባቢዎች ባሉበት አገር ብዛት ያላቸውን ደራሲዎችና ፀሃፊዎች ማግኘት ይከብዳል። የብቃት ደረጃቸውም በዚያው ልክ የተወሰነ የተገደበ ይሆናል። በዚህ ላይ ደግሞ የሀገሪቱ የፖለቲካ እስተዳደር መልካም አለመሆን የሰነ-ፅሁፍንም ሆነ የደራሲዎችን የአድገት ደረጃ የተገደበ እንዲሆን ያደርገዋል። የሰነ-ፅሁፍን ሕልውና አጠያያቂ ያደርገዋል። በመሆኑም ያለፈው የደርግና የአሁኑ መንግስት ለሰነ-ፅሁፍ ዕድገት ያበረከቱት አስተዋፅኦ እምብዛም ነው። እንደሚታወቀው ከሆነ የኢትዮጵያ ሰነ-ፅሁፍ በአብዛኛው ፖለቲካዊ ይዘት ያለው በመሆኑ በስልጣን ላይ የሚገኙት አካላት ምንጊዜም በአይነቱ የሚከታተሉት። የማይመቻቸው የሰነ-ፅሁፍ ስራ ከተገኘ ወይ ስራውን አልያም ደራሲውን ያጠፋታል። ይህም በመሆኑ ለሰነ ፅሁፍ ስራ ከፍተኛ ፍላጎት አድርጎት የሚነሳ ትውልድን ማግኘት ይቸግራል። በዚህም ላይ ሙያውና ሙያተኞች አብረው ተያይዘው ይጠፋሉ።

ሌላው ችግር የደራሲዎችን ከዘመኑ ቴክኖሎጂ ወይም በልጣኔ ጋር በሚገባ አለመተዋወት በፈጠራ ስራዎቻቸው ላይ አሉታዊ ጎን መፍጠሩ እንደ አንድ ችግር የሚነሳ ነጥብ ነው። አንባቢ የተባለው እነሱት የሀብረተሰባችን ክፍል በትርጉም ስራዎች ላይ ትኩረት ሊያደርግ የቻለበት እንደ ምክንያትም ከዘመኑ ስልጣኔ ጋር በፍጥነት ለመተዋወት ካለው ፍላጎት አንፃር ሊሆን እንደሚችል ይገመታል። የዛሬው ዘመን ትውልድ ቴክኖሎጂ አፍቃሪ እንደመሆኑ መጠን ከዘመኑ ሰው ስራሽ ላይንሳዊ ግኝቶች ጋር አብሮ የሚሄዱ የሰነ-ፅሁፍ ስራ ማየት ይቻላል። ይህን ደግሞ የአኛ ደራሲዎች ለአንባቢያን ማቅረብ አልተቻላቸውም። በፍቅር ልቦለዶችና አካባቢያዊ ተኮር ታሪኮች ላይ ብቻ መጭጭ ብሎ መቅረት የአንባቢያንን ፍላጎት ማርካት አይቻልም። በተለይ አሁን አለም በ«ግለ-ባላይዜሽን» ተጥጥሮ ስር እየወደቀች ባለችበት ሰዓት አለምአቀፋዊ አመለካከት የሌላቸው ደራሲዎች ቃላትን ብቻ በማሰካካት አንባቢ ለማፍራት መሞከራቸው ብዙም ተፈላጊ አያደርጋቸውም። ደራሲዎችንና አንባቢዎችን የሚያገኛቸው መስመር ከጠፋ ደግሞ የሰነ-

ፅሁፉን ሚዛን ያገኛል። ወደ ምሁራኖቻችን ስንመጣም ያላቸውን እውነት በመፅሀፍ መልክ ለትውልድ የማስተላለፍ ልምዳቸው ደካማ በመሆኑ ሙያ ተኮር የሆኑ መፅሀፍቶችን በገበያ ላይ ማግኘት አይቻልም። ይህም እንደ ራሱን የቻለ የሰነ-ፅሁፍ አድገታችንን መለወጥ ስንችል በተጨማሪም የአላታሚዎች ቁጥር እንዲበራከትና ሃላፊነትን ወስዶ የደራሲዎችን ስራ ማሳተም ሲችሉ፤ መሣሪያቸውን ለማሳተም በጎ ፍቃደኛ ስፖንሰር አድራጊ ድርጅቶችን ማፈላለግና የገባብ ባህል እንዲቆይ ልክ እንደሌሎች አይሆንም። ለድህረ ምረቃ የግንዛቤ ማስጨበጫ ፕሮግራሞችን መገደፍ ሲቻል የሰነ-ፅሁፍ ድርሻችን ያድጋል። የተማሪ የሰው ሃይልን ማብዛት የሚቻለው የሰነ-ፅሁፍን ወይም የመረጃ ፍላጎትን በበቂ ሁኔታ ማቅረብ ሲቻል ነው። በተለብ ማለትም ወላጆች ልጆቻቸው የማገባብ ባህልን እንዲያከብሩ የበኩላቸውን አስተዋፅኦ ማበርከት ይጠበቅባቸዋል። በአሁኑ ጊዜ በሙዚቃና በፊልም ሀገራዊ ስራዎች የሚታዩትን ለውጦች ለማየት እንደበቃን ሁሉ ልምድ ያጠቃልላል። ደራሲዎች ሆኑ አዳዲስ የሰነ-ፅሁፍ ወጣት አብዮተኛ ደራሲዎችን በተለያዩ የሰነ-ፅሁፍ ዘርፍ በመጭው ዘመን ማየት እንድንችል አያንዳንዱ የሚመለከተው አካል የራሱን አስተዋፅኦ ማበርከት ይኖርበታል።

“የኢትዮጵያ ሰነ-ፅሁፍ በአብዛኛው ፖለቲካዊ ይዘት ያለው በመሆኑ በስልጣን ላይ የሚገኙት አካላት ምንጊዜም በአይነቱ የሚከታተሉት። የማይመቻቸው የሰነ-ፅሁፍ ስራ ከተገኘ ወይ ስራውን አልያም ደራሲውን ያጠፋታል። ይህም በመሆኑ ለሰነ ፅሁፍ ስራ ከፍተኛ ፍላጎት አድርጎት የሚነሳ ትውልድን ማግኘት ይቸግራል። በዚህም ላይ ሙያውና ሙያተኞች አብረው ተያይዘው ይጠፋሉ።

ህገና ገመና . . .

ነው። ምናልባት ላለመመስከሯ ተገቢ ምክንያት ሊኖራት ይችላል። ለምሳሌ ከመስከረብ በተጨማሪ አካላዊ ጉዳት ይደርስብኛል ብላ ትሰጋ ይሆናል። አልያም ደግሞ ባሏ ከዚህ በኋላ እራሱን እንደሚለውጥና ጥቃቱ እንደሚቆም ያሳምናት ይሆናል። በተለይ በተለይ ግን ዋነኛ ምክንያት የሚሆነው የኢኮኖሚያዊ ሁኔታ ነው። ብዙውን ጊዜ ስራ የሚሰራው ጥቃት አድራሹ ስለሚሆን ወደ አስር ቤት ከወረደ የገቢ ምንጫቸው እንደሚደርቅ ያምናሉ። ስለዚህም ይህ ዓይነት ሁኔታ ልዩ መብቱ የማይኖርበት የተለየ ሁኔታ (Exception) ነው።

ከዚህ ጋር በተያያዘ ስለ ቤት ውስጥ ጥቃት ትንሽ ላውራችሁ። የኛን ሃገር የቤት ውስጥ ጥቃት ለጊዜው ቤት ይቆጠረውና በጣም የተሻለ ዲሞክራሲ የሰፈነበት ሀገር አሜሪካን ውስጥ የቤት ውስጥ ጥቃት ምን ያህል አላባቢ ደረጃ ላይ እንደደረሰ ብዙ ፀሃፊዎች ይፅፋሉ። ሌላው ቀርቶ የቤት ውስጥ ጥቃትን በተመለከተ የባልና ሚስት ልዩ መብት እንዲጠብ የተፈለገው ለተጎዲው ጥቅም ብቻ ሳይሆን ለሀገሪቱ ኢኮኖሚያዊ ጥቅም ሲባል ነው። በሬኒ ኤል.ሮልድ በተፃፈው አርቲክል ላይ እንዳሁት ለፖሊስ

ከሚደወለው ስልክ ከርባ በመቶ ያህሉ የቤት ውስጥ ጥቃትን በተመለከተ ነው።

ስለዚህም የፖሊስን ብዙውን ጊዜ ይወስዳል። በተጨማሪም በህክምና ሰጪዎች ዘንድም ሚናን ይፈጥራል። በተለይ ደግሞ አብዛኛዎቹ ተጎዲዎች ቤት ከሌላቸው (ተረጎሞች) ስለሚመደቡ በህዝብ ላይ ወጪን መጨመር ነው።

«ስለዚህ...» ይሉናል የአርቲክሉ ፀሃፊ «ባልና ሚስት በግዴታ እንዲመለከሩ የሚያደርግ ህጎች በብዙ ክልሎች እንደ የቤት ውስጥ ቅጣት የፍርድ ሂደት ፖሊሲ እንደ አካል ሆነው ወጥተዋል።»

እንግዲህ እነኚህ የተለዩ ሁኔታዎችን (exceptions) በሚከሰቱበት ጊዜ ባልና ሚስት ልዩ መብታቸውን ያጣሉ፤ እንዲመለከሩም ይገደዳሉ። ካልመለከሩም ደግሞ የፍርድ ሂደት በማዛባት (Contempt) ፍርድ ቤት ቅጣት ይጥላቸዋል።

በቅርብ ጊዜ የወጣው የካሊፎርኒያ የፍርድ ሂደት ማዛባት ህግ ግን በብዙ የህግ ባለሙያዎች ተተኝቷል። ይኸውም ባል ወይም ሚስት የግዴታ ምስክርነትን አንስጥም በሚሉበት ጊዜ አስረን እንደመጀመሪያ ደረጃ ቅጣት ባለማቅረቡ ነው። የህጉ ዋናው ይዘት የቤት ውስጥ ጥቃትን በተመለከተ በሚደረግ የፍርድ ሂደት ላይ ቃል አልሰጥም በማለት ሂደቱን በሚያዛባ በመጀመሪያ ፍርድ ቤቱ ተጎዲውን ለ72 ሰዓታት ለተጎዲዎች ተብሎ በሚዘጋጅ የቤት ውስጥ ጥቃት ፕሮግራም (Counseling) ላይ እንዲሳተፍ ወይም ተገቢ የሆነ ማህበራዊ አገልግሎት ለ72 ሰዓታት እንዲሰጥ ያዛል።

የዚህ ትዕዛዝ ዋነኛ ዓላማ ተጎዲው የምስክርነት ቃሉ ምን ያህል ጠቀሜታ እንዳለው እንዲረዳው ሲባል ነው። ሆኖም ግን በድጋሚ ሲቀርብ ለመመስከር ፈቃደኛ ካልሆነ (ተጎዲው) ቃሉን እስኪሰጥ ድረስ በእስር እንዲቆይ ፍርድ ቤት ያዛል።

ተጎዲው እያልኩ በደፈናው የምፅፈው የቤት ውስጥ ጥቃት ባልም ሚስትም ተጠቂ ሊሆኑ ስለሚችሉ ነው፤ ምንም እንኳን የባል ተጠያቂነት ከሰገት እንደ ወይም ምንም ሊሆን ቢችልም።

“ይህ በሆነ በጥቂት ቀናት ውስጥ ባል በስተ እክሌ ገደደ ይጠረጠርና ከስ ተመስርቶ ስቃይ ህግ ሚስትን ስምስክርነት ይጠራታል። በዚህ ጊዜ ባል ይህንን ልዩ መብት በመጠቀም በፍርድ ቤት የሚስቱ ምስክርነት እንዳይሰማ መቃወም ይችላል። ፍርድ ቤትም የገደ ተናገረ በማለት ስያስገደዳትም